

Viedokļu apkopojums no sarunām un aptaujas
**“AR ŠODIENAS PIEREDZI AKTĪVĀKAI SABIEDRĪBAS
LĪDZDALĪBAI RĪT”**

2020. gada oktobris - novembris

SATURS

IEVADS	3
GALVENIE REZULTĀTI.....	3
VĒRTĪBU PRIEKŠNOTEIKUMI.....	4
PRAKTISKIE PRIEKŠNOTEIKUMI	5
ATVĒRTAS UN ATKLĀTAS PAŠVALDĪBAS	8
SECINĀJUMI.....	11

IEVADS

2020. gads iezīmējas ar intensīvu turpmākās septiņgades politiku plānošanu, tāpat ir pabeigts darbs pie administratīvi teritoriālās reformas, tādēļ ir uzsākts darbs pie jaunu likumu un politiku pamatnostādņu un plānu izstrādes, kas savukārt iezīmē arī pārmaiņas sabiedrības līdzdalības procesos. Kā būtiskākos dokumentus var minēt - jaunais Pašvaldību likums, Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstības pamatnostādes un to īstenošanas plāns, Valsts kancelejas pamatnostādnes valsts pārvaldei, kas ietver arī pamatprincipus jēgpilnai sabiedrības līdzdalībai. Tā kā pilsoniskajai sabiedrībai šobrīd ir un būs arī tuvākajā laikā iespēja līdzdarboties normatīvo aktu un jauno koncepciju komentēšanā, ar mērķi tos uzlabot un izstrādāt, balstoties uz tiešo patērētāju – iedzīvotāju – vajadzībām, **Latvijas Pilsoniskā alianse vēlas apzināt sabiedrības pārstāvju līdzšinējo pieredzi līdzdalībā pašvaldības un nacionālā līmenī, kā arī noskaidrot redzējumu par šobrīd konceptuāli atšķirīgiem jautājumiem**, piemēram, vai Pašvaldību likumā paredzētajām iedzīvotāju valdēm būtu jābūt iedzīvotāju vēlēšanām vai pašvaldības deputātu ieceltām.

Sarunas/fokusgrupas “Ar šodienas pieredzi aktīvākai sabiedrības līdzdalībai rīt” notika 5 etapos:

- 21. oktobrī Kurzemes reģionā;
- 22. oktobrī Latgales reģionā;
- 27. oktobrī Vidzemes reģionā;
- 28. oktobrī Rīgas reģionā;
- 30. oktobrī Zemgales reģionā.

Papildus sarunām, no 23. oktobra līdz 6. novembrim Latvijas Pilsoniskā alianse veica aptauju, lai apzinātu vērtējumus par līdzšinējo sabiedrības līdzdalības praksi, iegūtu priekšlikumus par nepieciešamajiem-uzlabojumiem un apkopotu izteiktos viedokļus (anonīmi).

GALVENIE REZULTĀTI

Sarunu un aptaujas rezultātā identificētie priekšnoteikumi sabiedrības līdzdalībai:

- 1) informācija primāri ir pieejama, saprotama un savlaicīga;
- 2) komunikācija ir divvirziena;
- 3) informēšanas un līdzdalības iesaistes metodes ir dažādas, piemērojot tās visām sabiedrības grupām;
- 4) pašvaldības ir atvērtas un to darbība ir caurspīdīga par sabiedrības iesaisti un finansējuma izlietojumu;
- 5) objektīva informācija, kas cieši saistīta ar atbalstu neatkarīgajiem medijiem un pašvaldība neiejaucas mediju jomā;
- 6) abpusēja vēlme sadarboties, saklausīt un iesaistīties, lai sabiedrības līdzdalība būtu jēgpilna pēc būtības, nevis formāla;
- 7) telpa sabiedrības līdzdalībai un pilsoniskās sabiedrības aktivizēšanai;
- 8) stiprināta pilsoniskās sabiedrības organizāciju kapacitāte, lai tās varētu aktivizēt iedzīvotājus līdzdarboties, izzināt un apkopot iedzīvotāju viedokļus, vienlaikus izglītojot

par skatāmajiem jautājumiem, kā arī pārstāvētu sabiedrības intereses lēmumu pieņēmējiem;

- 9) nepieciešama visu iesaistīto pušu un vecuma grupu (valsts, pašvaldību, sabiedrības, tai skaitā pilsoniskās sabiedrības) pilsoniskā izglītība.

VĒRTĪBU PRIEKŠNOTEIKUMI

Attieksme

Sarunu dalībnieki norāda, ka neskatoties uz to, kāds ir sabiedrības līdzdalības un informēšanas tiesiskais ietvars, tas var nerasniegt mērķi pēc būtības, ja netiks mainīta izpratne un attieksme par sabiedrības līdzdalības un pilsoniskās sabiedrības nozīmi. Tiek norādīts, ka tiklīdz būs publiskās pārvaldes patiesa ieinteresētība, sabiedrības līdzdalība un uzticēšanās pārvaldei pieaugs, kā arī cilvēku noskaņojums par notiekošo valstī uzlabosies. Vienlaikus sarunu dalībnieki, taču izteiktāk aptaujas anketas respondenti, norāda, ka arī pašai pilsoniskajai sabiedrībai ir jāuzņemas līdzbildība par valstī notiekošo, līdz ar to attieksmes maiņa ir nepieciešama sabiedrībā kopumā.

Vērtējot līdzšinējo sabiedrības līdzdalības iesaistes pieredzi, pārsvarā vērtējums ir kritisks, kas balstās uz negatīvu iepriekšējo pieredzi, un tiek norādīts, ka:

- ✓ sabiedrības līdzdalība tiek īstenota formāli un stingri pieturoties normatīvajos aktos noteiktajai kārtībai, nevis jēgpilni – pēc būtības un ar vēlmi noskaidrot un saklausīt iedzīvotāju viedokļus un vajadzības. Papildus dalībnieki norāda, ka interese ieklausīties sabiedrības domās politiķiem parādās tikai pirmsvēlēšanu laikā;
- ✓ sabiedrības viedoklim nav reālās ietekmes uz lēmumu pieņemšanu un esošie līdzdalības mehānismi nav saistoši lēmumu pieņēmējiem, ko arī izmanto publiskā pārvalde;
- ✓ pilsoniskās sabiedrības pārstāvji netiek uztverti kā līdzvērtīgi sarunu partneri;
- ✓ daļai sabiedrības ir vienaldzīga attieksme par notiekošo tuvējā apkaimē un valstī.

Zināšanas

Kā norāda sarunu dalībnieki, sabiedrības līdzdalības veicināšanai būtisks faktors ir zināšanas par pilsonisko sabiedrību, indivīda lomu gan tādā apmērā, kā valsts veidošana, kā arī mazākos procesos, kā normatīvo aktu pieņemšanā un sabiedrības līdzdalību, tādēļ nepieciešama pilsoniskā izglītība, tās plašākā nozīmē – ne tikai skolēniem, bet visām vecuma un sabiedrības grupām. Retāk zināšanas, kā priekšnoteikums sabiedrības līdzdalībai, parādās aptaujas rezultātos, kur tiek norādīta izglītības sistēmas loma sabiedrības izglītošanā arī par sabiedrības līdzdalības jautājumiem.

Sarunās ar iedzīvotājiem izkristalizējas, ka būtiski veicināt:

- ✓ ka izglītības iestādēs tiek runāts par sabiedrības līdzdalību;
- ✓ iedzīvotāju izpratni par dažādu publiskās pārvaldes, tai skaitā pašvaldības, darbu un funkcijām;
- ✓ sabiedrības izglītošanu par līdzdalības nozīmi;
- ✓ amatpersonu un politiķu izpratni par biedrību un nodibinājumu darbu, kopienu veidošanos, iedzīvotāju iesaisti un līdzdalību;
- ✓ kopienu, aktīvo iedzīvotāju, līderu izglītošanu, kuri var sniegt atbalstu sabiedrībai;
- ✓ kritisko domāšanu un izpratni par viltus ziņām sabiedrībā.

Sadarbība

Attieksmes jautājums ir cieši saistīts ar sadarbību un dialoga veidošanu, nepārvēršot sabiedrības līdzdalību par vienvirziena komunikāciju no publiskās pārvaldes puses, kas savukārt mazina sabiedrības motivāciju iesaistīties un līdzdarboties.

Kā būtiskus elementus sadarbībai sabiedrībai kopīgu mērķu risināšanai, sarunu dalībnieki norāda:

- ✓ visu pušu ieinteresētību sadarbības veidošanai;
- ✓ uz sadarbību plašākā nozīmē – pilsoniskā sabiedrība, biedrības un nodibinājumi, uzņēmēji, pašvaldība un valsts iestādes jeb tiek ties stiprināt formātus, kur tiek visas iesaistītās puses;
- ✓ sadarbības pamatā ir formāts, kurā tiek veidots dialogs;
- ✓ uz nepieciešamību pēc sadarbības koordinējošām organizācijām – no nevalstiskajām organizācijām un pašvaldībā/valsts iestādē atbildīgajām amatpersonām.

Motivācija un ticība ietekmēt lēmumus

Ņemot vērā līdzšinējo, ne pārāk pozitīvo pieredzi, sarunu dalībnieki un aptaujas anketas respondenti norāda, ka nepieciešams atgriezt iedzīvotājos ticību, ka viņi spēj ietekmēt lēmumus, un, ka ir jēga ieguldīt savu laiku un enerģiju sabiedrības līdzdalības procesos.

Vairākkārt izskan priekšlikums nodrošināt, ka iedzīvotāji un biedrības var arī veidot pašvaldību dienaskārtības, tas ir, tiek nodrošinātas regulāras iedzīvotāju/pašvaldības tikšanās, kurās tiek pārrunāti iedzīvotāju rosinātie jautājumi, kā arī domes dienaskārtība tiek veidota arī no iedzīvotāju iesniegtajiem priekšlikumiem. Būtiski, ka uz jautājumiem vienmēr arī tiek sniegtas atbildes.

Ticība spējai ietekmēt lēmumus cieši saistīti ar līdzdalības mehānismu uzlabošanu, padarot sabiedrības virzītas iniciatīvas un priekšlikumus saistošus publiskajai pārvaldei. Ļoti skaidri sarunās un aptaujas anketas rezultātos iezīmējas, ka cilvēki ir vīlušies esošajos mehānismos, jo visi ir tikai konsultatīva rakstura, turklāt nenodrošina kontroli par ievēlētajām amatpersonām un to darbību.

Papildus ieteikums, lai veicinātu sabiedrības motivāciju līdzdarboties un atgrieztu ticību spējai ietekmēt lēmumus, ir popularizēt sabiedrības līdzdalību caur pozitīviem piemēram, kuros parādīts tieši kā sabiedrība ar savu iesaisti ir atrisinājusi kādus iedzīvotāju iniciētus jautājumu un problēmas.

PRAKTISKIE PRIEKŠNOTEIKUMI

Pilsoniskās sabiedrības telpa

Sarunu dalībnieki un aptaujas anketas respondenti norāda, ka pašlaik daudzviet, it īpaši pašvaldību līmenī, iztrūkst platformas (virtuāla vai fiziska), kurā cilvēki var rosināt jaunas iniciatīvas, ieteikt vai risināt sev aktuālus jautājumus, kā arī sekot līdzi progresam.

Līdzīgi – daudzkārt tiek virzīti priekšlikumi attīstīt fiziskas telpas, kur veicināt pilsoniskās sabiedrības darbošanos, organizēt neformālas tikšanās, veidot starpsektoru sadarbību.

Būtiski pieminēt, ka abos viedokļu apzināšanas formātos, parādās cilvēku bailes paust viedokli pašvaldību līmenī, baidoties no “politiskās izrēķināšanās”, līdz ar to nepieciešams rast risinājumus arī anonīmai sabiedrības līdzdalībai, kā arī platformas, kur cilvēki var brīvi paust viedokli, tai skaitā ziņot par vietējās varas negodprātīgu rīcību, tai pašā laikā saglabājot

ticamību informācijas avotam. Šāds risinājums varētu aptvert to jautājumu loku, kurš netiek skatīts Trauksmes celšanas likuma ietvarā.

Interesešu pārstāvniecība

Lielu lomu sarunu dalībnieki piešķir vietējiem viedokļu līderiem, vietējiem aģentiem, kuri galvenokārt varētu mobilizēt iedzīvotājus līdzdalībai, tomēr kā sabiedrības viedokļu pārstāvētājus primāri saredz biedrības, kuras:

- ✓ veicina aktīvu pilsonisko sabiedrību;
- ✓ informē un izglīto sabiedrību par tai svarīgiem jautājumiem, tai skaitā “pārtulkojot” vienkāršā valodā juridiski sarežģītus tekstus (komplicētus normatīvos akti, kā regulas, likuma grozījumi, pieņemtie lēmumi un to ietekme);
- ✓ izzinot, apkopojot plašākas sabiedrības viedokļus un pārstāvot tos lēmumu pieņēmējiem.

Vienlaikus tiek norādīts, ka jārisina kapacitātes problēma pilsoniskā sabiedrības organizācijām, tas ir, šāda veida aktivitātes ir resursu ietilpīgas, tādēļ nepieciešams valsts un/vai pašvaldību atbalsts, lai tās var nodrošināt šo “tiltiņa funkciju” starp sabiedrību un publisko pārvaldi. Tāpat ir jāatbalsta organizāciju centieni piesaistīt arvien vairāk biedru. Būtiski, lai valsts un pašvaldības līdz ar atbalsta piešķirumu nemēģina ietekmēt organizācijas neatkarību.

Neskatoties uz to, ka valda uzskats, ka būtiski stiprināt biedrību pārstāvniecības kapacitāti, lai nodrošinātu plašāku sabiedrības viedokļu un vajadzību pārstāvniecību publiskajā pārvaldē, dalībnieki bija vienisprātis, ka katra iedzīvotāja viedoklis ir svarīgs, un ir jārada mehānismi, kas nodrošina līdzdalības iespējas ikvienam, tai skaitā arī Tiesību aktu projektu portālā¹. Iespējams, var ieviest “svaru” vai dažādas piekļuves iespējas (diferencēt) portālam, taču tas nedrīkst kļūt par ierēdņu izvēli dot vai ierobežot iespēju izteikties.

Līdzdalības metodes un rīki

Sarunu dalībnieki uzsver, ka attiecībā uz sabiedrības līdzdalības un informēšanu, nepieciešams saglabāt/ievieš dažādību, nekoncentrējoties vienā platformā vai metodē. Īpaši būtiski – valstij nebūtu jāiet pārlieku lielā digitalizācija, tādējādi izslēdzot no līdzdalības un informācijas pieejamības lielu sabiedrības daļu, kas ikdienā dažādu iemeslu dēļ, nepatērē vai nevar izmantot digitālos risinājumus.

Sarunu dalībnieki norāda, ka nepieciešams ievieš tādu sabiedrības līdzdalības mehānismu, kur ikvienam ir sniegta iespēja līdzdarboties un izteikt viedokli sev ērtākā pieejamā veidā – klātienē, ar digitāliem rīkiem, rakstiski sniedzot viedokli utt. Un izvēlēta metode neietekmē to, vai viedoklis tiks ņemts vērā. Iespēja izteikties dažādos veidos ir īpaši svarīga, jo mainoties paaudzēm, mainās arī paradumi, proti, darba tirgū ienākošā Z paaudze pārsvarā izmanto digitālos risinājumus. Šai paaudzei ikdiena saplūduši ar mūsdienu tehnoloģijām, viņu socializācijas un audzināšanas procesos tehnoloģijas saskatāmas par vienu no nozīmīgākajiem aspektiem².

¹ Vienotais tiesību aktu projektu izstrādes un saskaņošanas portāls (TAP portāls); <https://www.mk.gov.lv/lv/content/vienotais-tiesibu-aktu-projektu-izstrades-un-saskanosanas-portals-tap-portals>

² Z paaudze darba tirgū, <https://lpva.lv/articles/316/z-paaudze-darba-tirgu>

Sabiedrības līdzdalības rīkiem ir jābūt viegli pieejamiem un ērti lietojamiem. Kā viens no digitālajiem piemēriem izskan viedtālruņa lietotne, kur īsi un kodolīgi iedzīvotājs saņem jaunāko informāciju un var veikt ātrus balsojumus un izteikt savu viedokli.

Kā iepriekš minēts, ņemot vērā, ka pašvaldību līmenī vēl joprojām vērojama iedzīvotāju bailes izteikt kritisku viedokli par vietvaru, baidoties no sekām un politiskās izrēķināšanās, sarunu dalībnieki norāda, ka ir jārada rīki, kas nodrošina anonimitāti.

Sarunās un aptaujā atklājas, ka šobrīd pastāv vairākas būtiskas sabiedrības līdzdalības rīku nepilnības:

- ✓ nepastāv iespēja rosināt iniciatīvas un normatīvo aktu grozījumus pašvaldību līmenī;
- ✓ nepastāv iespēja atsaukt ievēlētos deputātus (visos līmeņos);
- ✓ iedzīvotāju iniciatīvas un ierosinājumi nav saistoši lēmumu pieņēmējiem;
- ✓ tiesiskais regulējums nenosaka vajadzību iesaistīt sabiedrību iniciatīvu vai normatīvo aktu projektu agrīnajā stadijā – sabiedrības līdzdalība ir obligāta jau par izstrādātu projektu.

Sarunu dalībnieki norāda, ka konsultatīvās institūcijas nacionālā un pašvaldību līmenī ir labs instruments sabiedrības līdzdalībai, tomēr lielā mērā to efektivitāti nosaka publiskās pārvaldes attieksme un izpratne par šādu institūciju jēgu. Tiek norādīts, ka publiskā pārvalde mēdz šādas konsultatīvās padomes izmantot, lai leģimitizētu savas idejas jeb darba kārtībā iekļauj jautājumus, kurus formāli noprezentē, bet nenodrošina diskusijas un nesaskaņo viedokļus, taču turpmākajā procesā norāda atsauces uz šīm institūcijām kā konsultāciju partneri.

Aptaujas anketas respondentu atbildēs daudz biežāk nekā sarunās parādās priekšlikumi konsultatīvās padomes un citas konsultatīvas institūcijas no padomdevēju funkcijām mainīt uz politikas izstrādātājiem un lēmumu pieņemšanas institūtiem. Tas sasaucas ar sarunu dalībnieku un aptaujas respondentu pausto problēmu kopumā, ka sabiedrības līdzdalība nav saistoša lēmumu pieņēmējiem. Aptaujas anketā vairākkārt tiek rosināts ieviest Vietējo pašvaldību referendumus, lai sabiedrībai būtu vismaz viens pašvaldībai saistošs juridisks rīks.

Atgriezeniskā saite

Gan aptaujā, gan sarunās izteikti bieži parādās atgriezeniskās saites neesamība, kas mazina motivāciju līdzdarboties, taču tiek norādīts, ka atgriezeniskās saites nodrošināšana ir viens no kvalitatīvas sabiedrības līdzdalības iesaistīšanas priekšnoteikumiem. Sarunās dalībnieki izvirza, ka atgriezeniskajai saitei:

- ✓ jānodrošina izsekojamība, kas notiek ar iedzīvotāju izteiktajiem priekšlikumiem pēc publisko apspriešanu beigām;
- ✓ jābūt par katru sabiedrībai nozīmīgu vai sabiedrības iniciētu sūdzību, ierosinājumu un iniciatīvu;
- ✓ jāiekļauj informācija, vai, kā un kāpēc ir/nav ņemts vērā sniegtais priekšlikums;
- ✓ jābūt pēc būtības, nevis formāli atbildot, ka iesniegums ticis pārsūtīts citai iestādei;
- ✓ Jābūt cilvēkam saprotamā valodā, bez sarežģītas un normatīvas terminoloģijas.

ATVĒRTAS UN ATKLĀTAS PAŠVALDĪBAS

Jautājot par sabiedrības līdzdalības un informētības jautājumiem, īpaša uzmanība no sarunu dalībnieku un aptaujas respondentu puses tika veltīta neatvērtu un neatklātu pašvaldību problemātikai, tādēļ atsevišķi esam izdalījuši pašvaldību labas pārvaldības jautājumus.

Atklātība

Kā norāda sarunu dalībnieki, nepieciešams veicināt:

- ✓ lēmumu pieņemšanas procesu caurspīdību;
- ✓ sabiedrības pieeju dokumentiem, tai skaitā atvērtie dati;
- ✓ informācijas pieejamību (par šo plašāk sadaļā "Informācijas pieejamība").

Kontroles mehānismi

Sarunās un aptaujā skaidri parādās, ka iedzīvotājiem ir interese par pašvaldību darbību, tai skaitā par pašvaldību tēriņiem un interešu konfliktiem, tomēr iedzīvotājiem ir pieejama ļoti ierobežota informācija, kā arī nepastāv kontroles mehānismi, kas ļauj sabiedrībai:

- ✓ pieprasīt sniegt pilnu informāciju par īstenoto iniciatīvu rezultātiem, lietderību, efektivitāti;
- ✓ iepazīties ar deputātu atskaitēm par iedzīvotājiem doto solījumu izpildi, veikto darbu sabiedrības labā;
- ✓ atsaukt deputātus;
- ✓ izskaust korupciju.

Informācijas pieejamība

Attiecībā uz informācijas pieejamību, nepieciešams nošķirt informācijas saturu no komunikācijas kanāliem, kas savukārt ietekmē to, kas ir veiksmīgākie kanāli, lai nodotu informāciju sabiedrībai.

Sarunās un aptaujā kā nozīmīgākie informācijas kanāli par sabiedrības līdzdalības iespējām galvenokārt tiek norādīti:

- ✓ pašvaldību sociālie tīkli;
- ✓ tīmekļa vietnes "Sabiedrības līdzdalības" sadaļa;
- ✓ pašvaldības drukātie izdevumi.

Vienlaikus tiek norādīts, ka steidzami jāveicina brīva pašvaldību un reģionālā prese, kurai būtu jābūt saistītai ar atbalstu neatkarīgai žurnālistikai. Jānovērš situācijas, kad pašvaldības darbojas kā ziņu aģentūras. Šobrīd virzītās tiesiskā regulējuma izmaiņas nerisina problēmu, jo pašvaldības neizdot tikai informatīvos ziņojumus, bet izmanto arī citus komunikācijas tīklus, tai skaitā sociālos tīklus, lai ne tikai informētu sabiedrību par pašvaldības darbu, bet, lai popularizētu pie varas esošās partijas.

Savukārt informāciju par pašvaldību darbību, pašvaldību tēriņiem, iespējamiem interešu konfliktiem un citu informāciju, kas ir noderīga sabiedrībai pašvaldību darbības uzraudzībai, iedzīvotāji labprāt atrastu:

- ✓ pašvaldības tīmekļa vietnē;
- ✓ pašvaldības sociālajos kontos;
- ✓ pašvaldības informatīvajā izdevumā.

Būtiski norādīt, ka sarunu rezultātā izkristalizējās vairāki secinājumi, kas būtu jāņem vērā:

- ✓ sociālie tīkli, mediji, pašvaldību drukātie izdevumi ir uzskatāmi par komunikācijas kanāliem, bet pašvaldību tīmekļa vietnes "Sabiedrības līdzdalības" sadaļa ir kā krātuve/platforma, kur vienuviet pieejama visa nepieciešamā informācija;
- ✓ informācijai jābūt viegli pieejamai, pārskatāmai un savlaicīgai;
- ✓ jānodrošina dažādu informācijas nodošanas kanāli, atbilstoši mērķa grupai un tās paradumiem, un mērķa grupai atbilstošā valodā;
- ✓ informācijai jābūt objektīvai un politiski neitrālai;
- ✓ informācijas nodošanas kanāli skatāmi plašākā nozīmē – tikšanās ar iedzīvotājiem, pašvaldību pārstāvju līdzdalības neformālos pasākumos, utml;
- ✓ veicināmi aktīvo nevalstisko organizāciju informatīvie izdevumi.

Sarunās un aptaujā respondenti norāda, ka būtiski veicināt arī satura izmaiņas pašvaldību tīmekļa vietnēs, kas nav uzskatāmas par ziņu portālu, bet par nozīmīgu resursu sabiedrības informēšanai un pašvaldības darbības pārskatam un kontrolei, tāpēc turpmāk jānodrošina:

- ✓ domes sēžu protokolu pieejamība;
- ✓ informācija par būtiskiem lēmumiem un to skaidrojumi;
- ✓ informācija par gaidāmajām izmaiņām un to ietekmi uz mērķa grupām;
- ✓ sabiedrības līdzdalības iespējas un metodes (skaidri saprotama informācija);
- ✓ pārskats par finansējuma piešķirumu, izmantošanu, lietderību, informācija par sasniegto rezultātu (daudzārt minēts priekšlikums, jo šobrīd šāda informācija nav pieejama).

Papildus jautājumi tika uzdoti par iespējami konceptuāli atšķirīgajām pieejām jaunajā Pašvaldību likumā (turpmāk – Likumprojekts), kas saistās ar kolektīvo iesniegumu un iedzīvotāju valdēm.

Kolektīvais iesniegums

Likumprojektā paredzēts, ka noteiktam Latvijas pilsoņu skaitam, kuri iesnieguma iesniegšanas dienā ir sasnieguši 16 gadu vecumu un kuru dzīvesvieta ir deklarēta pašvaldības administratīvajā teritorijā, ir tiesības pašvaldības domei iesniegt kolektīvo iesniegumu par tās kompetencē esošiem jautājumiem. Kolektīvais iesniegums, ja tas atbilst Likumprojektā noteiktajām prasībām, ir obligāti izskatāms pašvaldības domes sēdē.

Sarunās un aptaujā tika jautāts, vai piekrītat, ka kolektīvais iesniegums parakstāms tikai pilsoņiem no 16 gadu vecuma, kas deklarēti attiecīgajā pašvaldības administratīvajā teritorijā, vai arī jāparedz tiesības rosināt un parakstīt kolektīvos iesniegumus visiem pašvaldību dzīvē ieinteresētajiem iedzīvotājiem - reģistrētajiem iedzīvotājiem, strādājošajiem, studējošajiem, mītošajiem ar īres līgumiem, pašvaldības teritorijā esošo īpašumu turētājiem, pašvaldības teritorijā mītošajiem ES valstu pilsoņiem.

Sniegtās atbildes liecina, ka **80 % respondentu uzskata, ka jāparedz tiesības rosināt un parakstīt kolektīvos iesniegumus visiem pašvaldību dzīvē ieinteresētajiem iedzīvotājiem**. Sarunās, pārrunājot ar respondentiem, kas vēlas saglabāt esošo konceptu, norādīja uz bažām par "ārējo spēku" ietekmi uz iedzīvotāju viedokļiem, kā arī uz risku, ka pašvaldībā nedeklarēta persona varētu rosināt vai parakstīties par iniciatīvu, kas nav labvēlīga vietējai kopienai, jo neizjūt lokālpatriotismu.

Iedzīvotāju valdes

Likumprojektā paredzētais sabiedrības līdzdalības veids – iedzīvotāju valdes - pēc būtības ir pašvaldības iedzīvotāju "acis, ausis, sajūtas" par pašvaldības darbu, funkciju izpildi, nepieciešamajiem uzlabojumiem u.tml. Iedzīvotāju valde pašvaldībā darbojas kā konsultatīva kolektīva institūcija, kas nodrošina novada pašvaldības teritoriālā iedalījuma vienību (pagastu un pilsētu) iedzīvotāju interešu pārstāvību domē. Pēc būtības iedzīvotāju valde konsultē pašvaldību par jautājumiem, kas skar attiecīgās teritoriālā iedalījuma vienības iedzīvotāju intereses, vai nodod pašvaldībai iedzīvotāju viedokli par šiem jautājumiem, tādējādi tuvinot lēmumu pieņēmējus pašvaldības (domes deputātus) iedzīvotājiem. Vienlaikus paredzēts arī instruments iedzīvotāju viedokļa iesniegšanai domē – iedzīvotāju valdes tiesības iesniegt lēmuma projektus izskatīšanai domes sēdē. Iesniegtie lēmumu projekti domes sēdē ir izskatāmi obligāti, kas nozīmē, ka domei nav atstāta izvēles iespēja attiecībā uz konkrētā lēmuma neiekļaušanu domes sēdes darba kārtībā un lemšanu par jautājuma turpmāko virzību. Diskusijas jautājumi bija:

- ✓ kas un kā ievēl iedzīvotāju valdi (iedzīvotāju sapulce vai dome)?
- ✓ vai par darbu iedzīvotāju valdē jāsaņem atalgojums?
- ✓ vai iedzīvotāju valdes jāveido tikai novada teritoriālā iedalījuma vienībās (pilsētās, pagastos), vai arī novada administratīvā centra (piemēram, Saldus) un valstspilsētu pašvaldībās (piem., Rīga), kur atbilstoši Likumprojektam, nav paredzēts veidot šādu iedzīvotāju pārstāvniecību?

90% respondentu norādīja, ka iedzīvotāju valdes ir jāievēl iedzīvotāju sapulcei, nevis domei. Tas nodrošinātu, ka šīs personas ir sabiedrības virzīti pārstāvji, ne politiski iecelta pārstāvniecība. Aptaujas anketā viens no respondentiem norāda, ka papildus vajadzētu noteikt, ka iedzīvotāju pārstāvniecību nevar īstenot iepriekšējā sasaukuma deputāts. Iedzīvotāju ieceltas valdes jau darbojas praksē, kā vienu no piemēriem min Dundagas novada Kolkas ciema valdi³, kas ir iedzīvotāju ievēlēta un darbojas kā tiltiņš starp iedzīvotājiem un novada pārvaldi.

Būtiski pieminēt, ka sarunās un aptaujā parādās arī skepse par iedzīvotāju valdēm kā institūtu, jo piedāvātais koncepts pēc būtības dublē jau esošos sabiedrības līdzdalības mehānismus, kā arī pastāv bažas, vai visās teritorijās būs aktīvie iedzīvotāju, ko ievēlēt šādās valdēs. Tāpat tiek saskatīts risks, vai valdes pārstāvis būs aktīvs iedzīvotāju interešu aizstāvis, nevis tikai populārs cilvēks. Pēdējais risks saistās cieši ar diskusijām par iespējamo atalgojumu:

- ✓ ja tas ir interešu pārstāvis, kuram tiks piešķirta nozīmīga funkcija apkopot iedzīvotāju vajadzības, pārstāvēt iedzīvotāju intereses, sagatavot lēmumu projektus domei, tad ilgstoši šāda amatpersona uz brīvprātības principa nespēs darboties;
- ✓ ja tas vairāk ir "goda pilsoņa tituls", tad atalgojums par šāda amata pienākumu pildīšanu nav nepieciešams. Vienlaikus šādā gadījumā būtiski jāpārskata pienākumi un funkcijas.

Attiecībā uz jautājumu, vai iedzīvotāju valdes jāveido tikai novada teritoriālā iedalījuma vienībās (pilsētās, pagastos), vai arī novada administratīvā centra (piemēram, Saldus) un valstspilsētas pašvaldībās (piem., Rīga), **80% gadījumu tika sniegta atbilde, ka iedzīvotāju valdēm jābūt visur,** neatkarīgi no teritorijas lieluma. Tas ir īpaši svarīgi, jo esošā vēlēšanu

³ Dundagas novada Kolkas pagasta tīmekļa vietne, <http://www.kolka.lv/?tag=ciema-valde>

sistēma nenodrošina "kvotu sistēmu", kad no katras administratīvās vienības tiek ievēlēti deputāti, lai pārstāvētu katras administratīvās vienības iedzīvotāju intereses. Rīgā tās varētu būt apkaimju valdes.

SECINĀJUMI

Sarunu un aptaujas rezultāti apliecina, ka Latvijā pastāv uzticēšanās krīze un ir ļoti zems pilsoniskās līdzdalības līmenis, kas skaidrojams ar cilvēku neticību, ka tie var ietekmēt procesus valstī un pašvaldībā. Neuzticēšanās ir cieši saistīta arī ar informācijas trūkumu par pilsonisko sabiedrību, valsts pārvaldes procesiem un indivīda lomu tajos.

Stipra, aktīva un zinoša pilsoniskā sabiedrība ir priekšnoteikums, lai iedzīvotāji uzticētos un vēlētos sadarboties, kā arī, lai veicinātu piederības sajūtu valstij un ticībai ietekmēt lēmumus, tādēļ jaunajos politikas plānošanas dokumentos normatīvajos aktos jānostiprina labvēlīga tiesiskā un finansiālā vide pilsoniskās sabiedrības attīstībai, pilsoniskajam dialogam un pilsoniskajām aktivitātēm. Vienlaikus praksē jātiecas īstenot:

- ✓ stratēģisko komunikāciju par pilsoniskās sabiedrības un sabiedrības līdzdalības lomu demokrātiskā valstī, ar mērķi veicināt sabiedrības izpratni, piederības sajūtu valstij un mazināt uzticēšanās krīzi;
- ✓ sabiedrības sadarbības veicināšanu kopīgu mērķu sasniegšanā, nodrošinot platformu, kur pilsoniskās sabiedrības pārstāvjiem apmainīties viedokļiem un vienoties par kopdarbību interešu pārstāvībā;
- ✓ mazināt plaisu starp publisko pārvaldi un sabiedrību, veicinot informācijas un viedokļu apmaiņu, kā arī konstruktīvu un jēgpilnu (tai skaitā saistošu publiskajai pārvaldei) dialogu par aktuālajiem izaicinājumiem un iespējamiem risinājumiem.

Apkopojumu un aptauju izstrādājusi Latvijas Pilsoniskā alianse ar Friedrich-Ebert-Stiftung biroja Baltijas valstīs finansējumu.

Šī dokumenta izstrādātājs un visas tiesības uz saturu ir biedrībai "Latvijas Pilsoniskā alianse". Dokumenta izmantošana un izplatīšana ir atļauta, ar atsauci uz Latvijas Pilsonisko aliansi.